

Bij aardrijkskunde tonen docenten vaker audiovisueel materiaal dan bij andere vakken. Een dikke 90% doet dat wekelijks, de helft dagelijks. Over de leereffecten was tot voor kort weinig bekend. Een onderzoek op het vmbo laat zien hoe de ene film het geografisch beeld van leerlingen beïnvloedt en een andere film meer effect heeft op hun gedrag. De inhoud doet er dus toe.

Omdat de lokale filmcrew constant wordt dwarsgezet door de politie, schiet filmmaker Micha Peled zelf opnames in de fabriek voor *China Blue*.

FOTO: TEDDYBEARFILMS

FILMGEBRUIK EN GEOGRAFISCH WERELDBEELD

Shot in de roos?

Marcus Eshuis

Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding, Hogeschool van Amsterdam

Audiovisueel materiaal is didactisch interessant omdat het verre gebieden dichtbij brengt en geografische verschijnselen vaak op spectaculaire manier zichtbaar maakt – denk aan opnamen van een vulkaanuitbarsting of van een sloppenwijk in Brazilië. De beelden hebben meestal een cognitieve en een affectieve component. Zo kan een reportage over de bio-industrie inzicht verschaffen in processen van schaalvergroting in de landbouw, of regelgeving op nationaal of Europees niveau – de cognitieve component. De reportage kan ook verontwaardiging oproepen, zozeer dat sommige leerlingen zelfs besluiten nooit meer vlees te eten – de affectieve component.

Een belangrijke doelstelling van het aardrijkskundeonderwijs is werken aan de vorming van een geografisch wereldbeeld. Volgens Palings verwijst dit naar het 'impliciete beeld dat een individu heeft van de wereld'. Dit bestaat voor een deel uit geografische basiskennis, maar die kennis is ook gekleurd. Het beeld bevat vaak een normatief en beoordelend aspect en is gebaseerd op fragmenten, associaties, stereotypen. Zulke mentale beelden

van gebieden vormen zich door onderwijs én door informeel leren, bijvoorbeeld via sociale contacten, vakanties en populaire media. Wat is precies het effect van films in de klas? We toonden er twee aan vmbo-leerlingen en onderzochten welk effecten dat had op hun geografische beeldvorming.

DOCUMENTAIRE EN SPEELFILM

De films *China Blue* en *Africa United* verschillen qua inhoud en vorm, maar tonen beide de ervaringen van mensen in een gebied ver van Nederland.

China Blue (zie ook *Geografie* november/december 2006) is een documentaire over een 17-jarig Chinees meisje dat haar geboortedorp verlaat om te gaan werken in een kledingfabriek in Shaxi, aan de geïndustrialiseerde oostkust van China. Jasmine woont op het terrein van de fabriek in een kamer met zes anderen. Ze maken zeer lange dagen en verdienen een schamel loon met geestdodende arbeid. De documentaire maakt duidelijk dat anderen, zoals de fabriekseigenaren en westerse importeurs, aanzienlijk meer verdienen aan de wereldwijde handel in confectieproducten dan de arbeiders die de kledingstukken in elkaar zetten. *China Blue* wordt regelmatig door docenten aardrijkskunde gebruikt, onder meer omdat de film geografische patronen en

processen laat zien zoals de ontwikkeling van China als 'fabriek van de wereld' en relaties tussen centrum en periferie.

De speelfilm *Africa United* volgt vijf kinderen op hun reis van Rwanda naar Zuid-Afrika, waar een van hen zijn voetbalkunsten mag vertonen tijdens de openingsceremonie van het Wereldkampioenschap voetbal. Onderweg worden de kinderen geconfronteerd met problemen die vaak naar voren komen in de berichtgeving over Afrika: vluchtelingenkampen, kindsoldaten, aids, prostitutie, armoede en corruptie. Toch is de toon optimistisch. *Africa United* is een verhaal over vriendschap, loyaliteit en doorzettingsvermogen. Het geloof in elkaar en in een goede afloop maakt dat de kinderen bereiken wat ze hoopten.

Geanimeerde kaarten tonen welke landen de kinderen doorkruisen. Daarnaast laat de film geografische verschijnselen zien, zoals grenzen en landschappen. De grenzen vormen telkens een barrière maar ook doel op de weg naar Zuid-Afrika. De filmmakers gebruiken het landschap als een symbolische ruimte, door de verschillen tussen landschappen te benadrukken en visueel te verbinden met het verhaal.

VERSCHILLENDE EFFECT

China Blue brengt de negatieve gevolgen van globalisering in beeld en appelleert aan gevoelens van onrechtvaardigheid. *Africa United* probeert het beeld dat kinderen van Afrika hebben bij te stellen. Welke effecten hebben deze films uiteindelijk op de beeldvorming van leerlingen? Om dit te onderzoeken leggen we de leerlingen een vragenlijst voor met uitspraken over China en Afrika. De uitspraken gaan over ruimtelijke verschillen en geografische relaties, en de beeldvorming over de bevolking.

Figuur 1 (pag. 34) laat zien dat *China Blue* duidelijk effect heeft op de geografische beeldvorming, met name wat betreft het bevolkingaantal. Al spelen alleen de eerste scènes zich af op het platte-

land, toch vinden meer leerlingen na het zien van de film dat de meeste mensen in China op het platteland wonen. Over het algemeen is hun beeld van China negatiever geworden. Ze geloven vaker dat China arm is en hebben minder fiducia in de vooruitgang van het land. Ook het beeld van de mensen is na de film minder positief: leerlingen beschouwen Chinezen minder vaak als betrouwbaar, vrolijk en modern. Toch lijkt hun belangstelling voor China groter geworden: na de film geven meer leerlingen aan dat ze naar China op vakantie zouden willen. De documentaire leidt overigens ook tot een misvatting. De meerderheid van de leerlingen denkt na het zien van de film dat de meeste kinderen in China *niet* naar school gaan.

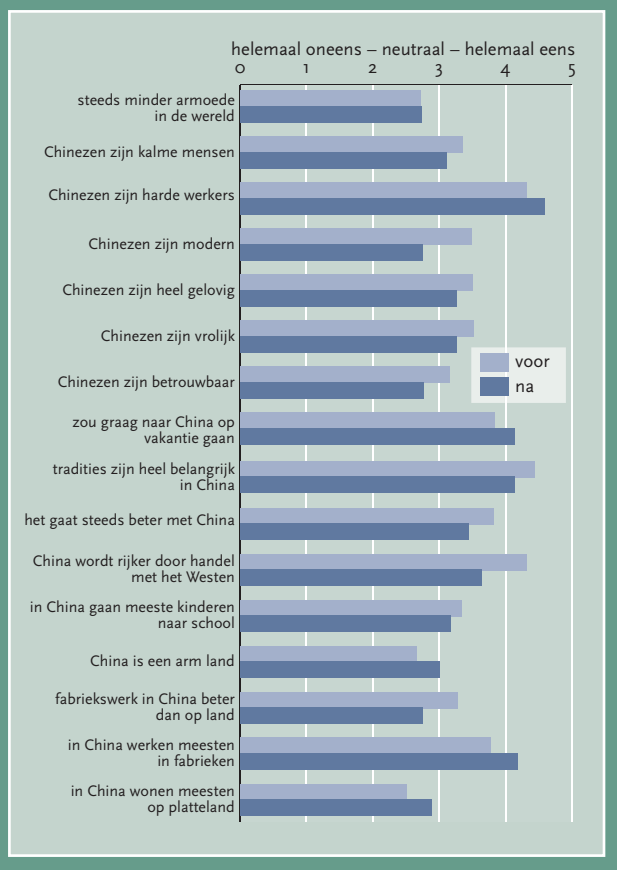
Africa United heeft een veel kleiner effect op de geografische beeldvorming (figuur 2, pag. 34). Wel worden honger en armoede na de film minder sterk gezien als een kenmerk van Afrika. Armoede heeft zichtbaar invloed op de levens van de hoofdpersonen, maar de film is optimistisch van toon, en loyaliteit, doorzettingsvermogen en intelligentie maken dat de kinderen hun dromen toch realiseren. Bij de andere stellingen over het geografische beeld van Afrika vinden we geen significant effect. Ondanks de intenties van de makers is er geen verandering in het beeld dat leerlingen hebben van verschillen tussen Afrikaanse landen. Dit is niet verwonderlijk, want het gaat in *Africa United* uiteindelijk meer om de ontwikkeling die de personages doormaken dan om geografische verschijnselen of processen.

Tegelijkertijd onderzocht het Erasmus Centre for Strategic Philanthropy (Erasmus Universiteit Rotterdam) in hoeverre de films van invloed zijn op aspecten van sociaal gedrag van leerlingen.

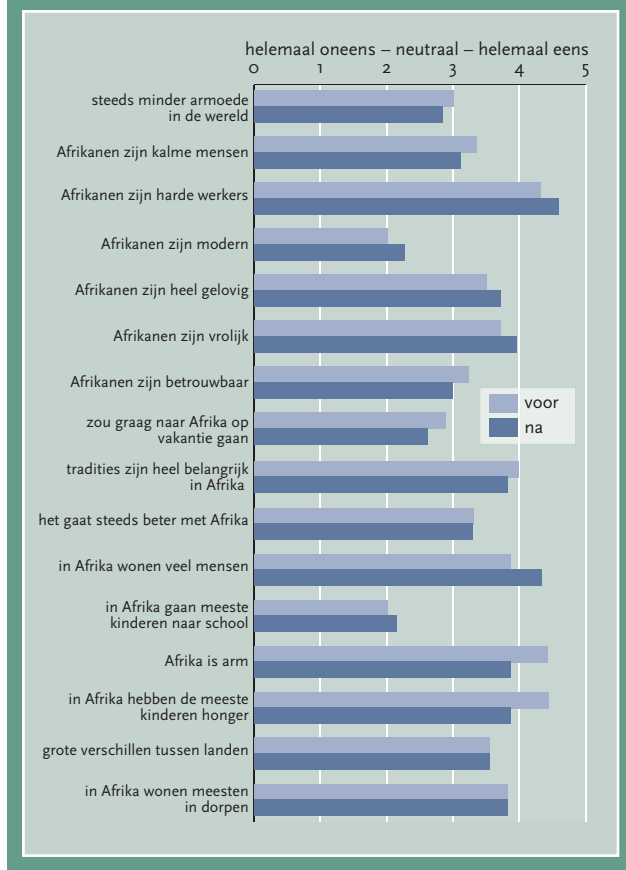

Africa United volgt vijf kinderen op hun reis van Rwanda naar Zuid-Afrika.

Figuur 1: Effect van *China Blue* op geografische beeldvorming

Figuur 2: Effect van *Africa United* op geografische beeldvorming

Ondanks de sterke morele lading heeft *China Blue* nauwelijks effect op gedragsindicatoren van tolerantie, empathie, altruïsme, sociaal vertrouwen en geluk. Waar de documentaire wel het geografisch beeld van leerlingen beïnvloedt, heeft hij dus geen effect op hun sociale gedrag. Bij *Africa United* blijken tolerantie, empathie, sociaal vertrouwen en altruïsme wél significant toe te nemen na het zien van de film – bij meisjes overigens meer dan bij jongens.

EXPLICITEREN

Het tonen van films in de klas kan bestaande beelden van gebieden, groepen en processen dus vormen, versterken of ontkrachten, en kan leerlingen in beweging zetten. Maar het onderzoek laat ook zien dat de sterkte en richting van het effect verschillen per film. De speelfilm *Africa United*, over ernstige onderwerpen maar optimistisch van toon, beïnvloedt het geografisch beeld nauwelijks maar draagt wel bij aan burgerschapsdoelen van sociaal gedrag. De werking is bovendien overwegend positief; een gunstiger beeld over Afrika en een grotere bereidheid om bijvoorbeeld altruïstisch gedrag te vertonen. De documentaire *China Blue* heeft ondanks het expliciete beeld van uitbuiting en onrecht geen effect op het sociaal gedrag maar zorgt wel voor een sterk veranderd geografisch beeld. Dat komt misschien door het grote verschil tussen het beeld dat de leerlingen oorspronkelijk hebben en het beeld dat de film toont. Ook het documentaire karakter kan een rol spelen; *China Blue* laat onomwonden zien hoe het er in de Chinese kledingindustrie echt aan toe gaat.

Het tonen van documentaires en speelfilms kan dus wezenlijk bijdragen aan het construeren van beelden over hoe de wereld eruit ziet en werkt, en aan burgerschapsdoelstellingen. Nader onderzoek moet uitwijzen welke eigenschappen van films precies bijdragen aan welk leereffect. •

Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Movies that Matter en vond plaats in het kader van het lectoraat Didactiek van Mens- en Maatschappijvakken, onderdeel van het Kenniscentrum Domein Onderwijs en Opvoeding van de Hogeschool van Amsterdam en het Erasmus Centre for Strategic Philanthropy.

Aan het onderzoek deden 6 scholen mee met in totaal 542 leerlingen uit vmbo 1 en 2, van wie twee derde vmbo-tl. Een willekeurige controlegroep vulde de vragenlijst in vóór het zien van de film; de testgroep vulde de lijst pas naderhand in.

BRONNEN

- ESCP 2013. *Impactevaluatie China Blue en Africa United*.
- Intomarkt 2012. *Bereik en waardering van Schooltv in het voortgezet onderwijs*.
- Palings, H. 2011. *Op zoek naar een geografisch wereldbeeld. Een onderzoek naar het beeld van de wereld in vier Nederlandse aardrijkskundemethoden*. Masterscriptie, Universiteit Utrecht.
- www.moviesthatmatter.nl